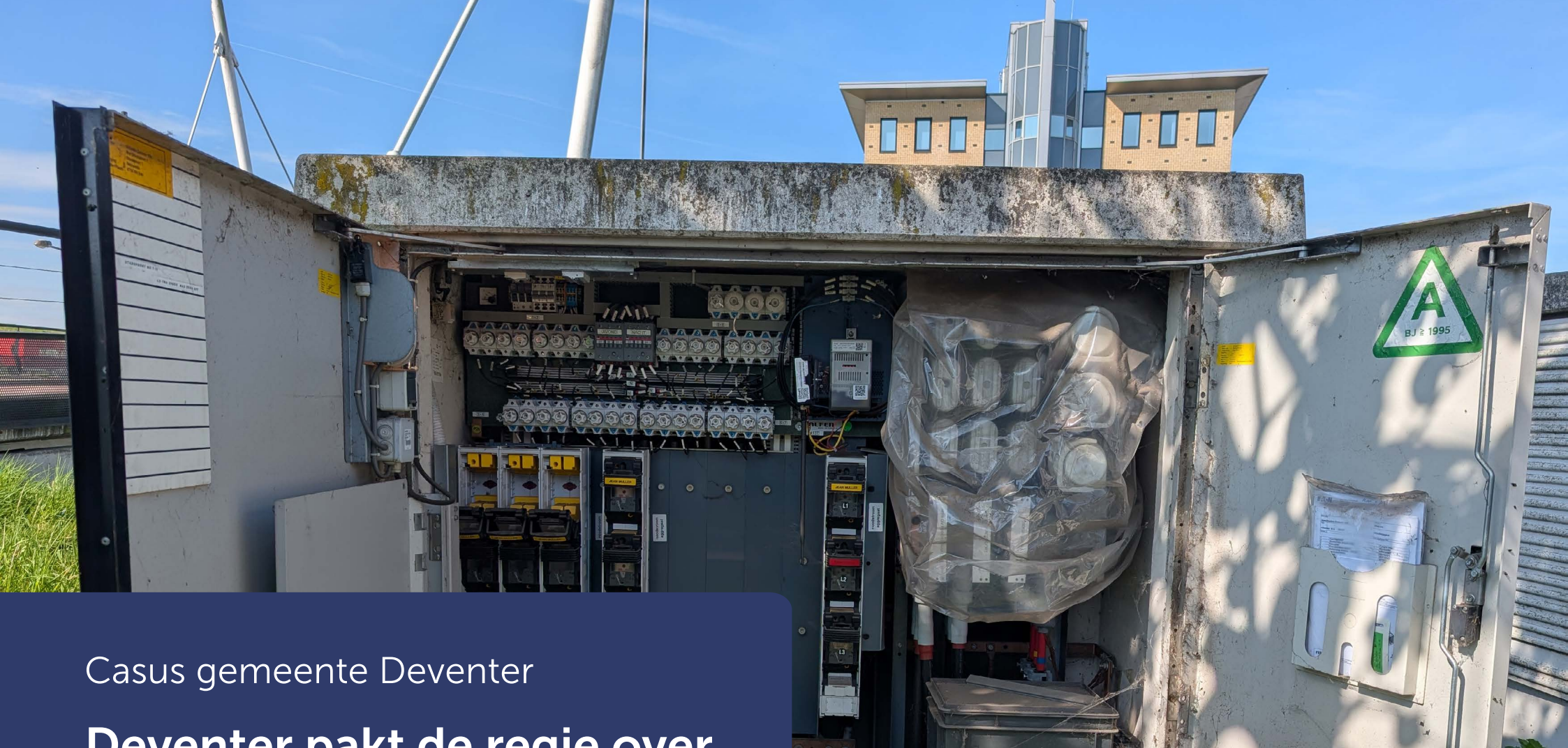

Casus gemeente Deventer

Deventer pakt de regie over de ondergrond

Dit praktijkvoorbeeld gaat over:

- Plaatsing van transformatorhuisjes
- Eigenaarschap en regie in de ondergrond
- Digital twin
- Samenwerking op netcongestie

Casus gemeente Deventer

Deventer pakt regie over de ondergrond: 'Als we niet samenwerken, gaan we niet versnellen.'

Ja, óók in Deventer raakt de ondergrond vol. Van kabels, leidingen, riolering en fundering tot aan boomwortels; de drukte verschilt per wijk, maar het wordt wel steeds lastiger om overzicht te houden. Wat ligt waar, wie is de eigenaar en op welke plek is nog ruimte? Die laatste vraag is extra belangrijk in het licht van alle nieuwbouw en toekomstige ontwikkelingen. Neem alleen al de netverzwaring: tot 2035 krijgt Deventer er nog zo'n 350 nieuwe transformatorhuisjes bij. Waar laat je die? De gemeente Deventer besloot niet af te wachten, maar de samenwerking op te zoeken waar dat kan en de regie te nemen waar nodig. Hoe pakken ze dit aan? En wat kunnen andere gemeenten hiervan leren?

Bij al die voorzieningen in de bodem hebben verschillende partijen een stukje ruimte in handen. Van gemeente en provincie, tot aan woningcorporaties, telecombedrijven, netbeheerders en particulieren. Sterker nog: in Deventer kon iedereen 'gewoon' ruimte claimen om onder de grond iets aan te leggen. Het werd steeds voller, zonder een duidelijke strategie voor de langere termijn. ►

Inmiddels stapelen de uitdagingen zich op en is dat systeem niet langer houdbaar. Denk bijvoorbeeld aan de energietransitie, de warmtetransitie, de netverzwaring en de klimaatadaptatie. 'Al deze opgaven vragen veel van de ondergrond,' zegt Jan Pluim, programmaonderdeelmanager bij de gemeente. 'Als we niets doen, dan wordt het een gevecht tussen partijen die allemaal hun plek opeisen.' Dat vraagt om een radicaal andere aanpak, met nieuwe spelregels, legt hij uit. Niet meer 'wie het eerst komt, die het eerst maalt', maar een doordacht systeem waarin je keuzes integraal afweegt.

Integraal in ruimte en tijd afwegen

Deventer heeft daarvoor een duidelijke ambitie verwoord. Letterlijk: *'De ondergrond van de gemeente Deventer is efficiënt en duurzaam ingedeeld, zodat er voldoende ruimte is voor noodzakelijke voorzieningen en infrastructuur, nu en in de toekomst. Keuzes voor boven- en ondergrondse ontwikkelingen worden integraal in ruimte en tijd afgewogen. Hierdoor kunnen we een gezonde en veerkrachtige leefomgeving creëren, zelfs met toenemende druk op de ondergrond.'*

Dat klinkt goed, maar hoe vertaal je zo'n visie naar concrete actie? Voor regie op de ondergrond ontwikkelt Deventer een omgevingsprogramma, legt Pluim uit. Daarin komen vragen voorbij als: *Draagt dit bij aan het maatschappelijk belang? Is er een alternatieve oplossing mogelijk met minder impact op de ondergrond? Zijn er toekomstige projecten waarmee dit in conflict komt? Krijgen voorzieningen die een belangrijke rol spelen, zoals netverzwaring, straks voorrang boven andere initiatieven?*

Inderdaad: straks. Want dit nieuwe beleid is nog in voorbereiding. Dit jaar komt alles tot een afronding, is het voornemen. Een belangrijk hulpmiddel hierbij is de *digital twin* van de ondergrond – een 3D-model waarin alle beschikbare data over kabels, leidingen en andere voorzieningen wordt gecombineerd. Dit biedt inzicht in waar ruimte is en waar knelpunten ontstaan.

Kritisch kijken naar nieuwe aanvragen

Daarnaast zijn gebieden in kaart gebracht waar de ondergrond (extreem) vol is en waar extra kritisch wordt gekeken naar nieuwe aanvragen. 'Met deze aanpak kunnen we betere keuzes maken,' zegt Pluim. 'Als je een aanvraag indient, kijken we niet alleen of er ruimte is, maar ook wat de impact is op toekomstige ontwikkelingen. Het voorkomt dat we in de toekomst vastlopen.'

Naast het nieuwe ondergrondbeleid staat Deventer voor een zeer actuele en zeer grote uitdaging. Want hoe kunnen ze in samenwerking met Enexis die 350 nieuwe transformatorhuisjes plaatsen en daarnaast nog eens zo'n 500 kilometer aan kabels vervangen? Samenwerking is echt het uitgangspunt. 'We zijn begonnen met een reeks verkennende gesprekken,' vertelt Daniëlle Bosman, juridisch adviseur. 'Het doel was om elkaars manier van werken beter te begrijpen. Wat bedoelen zij met een buurtgerichte aanpak? Wat verwachten zij van ons? En andersom: wat zijn onze kaders als gemeente? Door dat eerst helder te krijgen, voorkom je later misverstanden en vertragingen.' ►

Duidelijke procesafspraken maken

Die gesprekken moet je zien als een investering in de relatie, weet Pluim. De gesprekken hebben geleid tot een intentieovereenkomst, als eerste stap naar een samenwerkingsovereenkomst tussen Enexis en de gemeente. Het doel? Door vroegtijdig afstemming te zoeken en duidelijke procesafspraken te maken kan het proces van netverzwaring soepel verlopen. Dit proces verloopt in verschillende fasen, waarbij zorgvuldig wordt afgewogen waar de huisjes komen te staan en hoe de uitvoering in de praktijk wordt aangepakt.

Eerst iets over het bepalen van de zoekgebieden voor de locaties van de trafohuisjes. Dit gebeurt in nauwe samenwerking tussen Enexis en de gemeente. Enexis brengt eerst de technische noodzaak in kaart: welke buurten en straten kampen met een te hoge energievraag en moeten op korte termijn versterkt worden? Vervolgens worden op een kaart zoekcirkels getekend. Dat zijn zones waarin een transformatorhuisje geplaatst moet worden om de energienetten optimaal te versterken.

Technische berekeningen

Deze zoekcirkels zijn niet willekeurig gekozen, maar gebaseerd op technische berekeningen van Enexis. De afstand tot aansluitpunten moet zo kort mogelijk zijn en er wordt – uiteraard – rekening gehouden met alle bestaande netstructuur. 'Voor ons als gemeente begint hier de afweging,' legt Tom Nijmeijer uit. Hij is coördinator ondergrond bij de gemeente. 'Binnen die cirkels gaan wij kijken waar een trafo het beste kan landen, zodat de impact op de omgeving zo klein mogelijk blijft en er geen toekomstige ontwikkelingen worden geblokkeerd.' Hij vervolgt: 'Als onderdeel van de samenwerkingsovereenkomst maken we afspraken over hoe dit proces in de toekomst gaat verlopen. Anders gezegd: wie doet wat wanneer?'

Zodra de zoekcirkels vastliggen, begint de gemeente met het maken van een ruimtelijke afweging. Dat is een zorgvuldig proces, waarin meerdere afdelingen worden betrokken, waaronder stedenbouw, groenbeheer en parkeerbeleid. Het doel is om een optimale balans te vinden tussen de technische eisen van Enexis en de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving, vertelt Nijmeijer.

Bij deze afweging spelen verschillende aspecten mee. Het begint met de juiste data. 'Als gemeente stellen we data over al onze assets beschikbaar. Daar speelt de digital twin van de ondergrond een belangrijke rol. Het gaat bijvoorbeeld ook om de ondergrondse ruimte die bomen innemen,' legt Nijmeijer uit. 'Vervolgens beoordelen we de locaties aan de hand van inpassingsprincipes. Deze zijn we op dit moment aan het opstellen. We stellen een beslisladder op waarbij we aangeven welke locaties – dus particulier, openbaar, verhard, groen etc. – op welke momenten de voorkeur hebben. Vervolgens geven we principes voor de inpassing mee. Denk hierbij aan zichtlijnen en de locatie ten opzichte van omgeving, zoals muur, heg, parkeerplaatsen. ►

"Met dit proces proberen we enerzijds te versnellen en anderzijds voorkomen we dat we in een later stadium tegen allerlei problemen aanlopen."

Jan Pluim - Programmaonderdeelmanager bij de gemeente Deventer

Toekomstige ontwikkelingen

Daarnaast is er aandacht voor toekomstige ontwikkelingen. De gemeente kijkt verder dan het *hier en nu* en houdt rekening met geplande projecten, zoals de aanleg van een warmtenet, waterberging of nieuwe infrastructuur. 'Het zou zonde zijn als we nu een trafo plaatsen op een plek waar over vijf jaar een ondergrondse waterberging moet komen als er ook een andere locatie beschikbaar is,' zegt Nijmeijer.

Ook aspecten als parkeerdruk en het belang van openbaar groen spelen een rol. In veel wijken is parkeren een grote uitdaging. De gemeente maakt daarom een afweging of het verantwoord is om een parkeerplaats in te leveren voor een transformatorhuisje. In buurten met gereguleerde parkeerzones (lees: vergunningen) ligt dat gevoeliger en wordt daar door de gemeente kritischer naar gekeken dan in wijken zonder parkeerregulering. Aan groen wordt in deze afwegingen een zwaar belang toegekend. Niet alleen klimaatadaptatie en hittestress, maar ook ecologische aspecten spelen hierin een rol. Hoe dan ook: genoeg belangen om af te wegen.

'Met dit proces proberen we enerzijds te versnellen en anderzijds voorkomen we dat we in een later stadium tegen allerlei problemen aanlopen,' zegt Pluim. 'Door vooraf zorgvuldig af te wegen, zorgen we ervoor dat de trafo's niet alleen op de juiste plek staan voor de energietransitie, maar ook passen binnen het bredere ruimtelijke beleid van de gemeente.'

Beste locaties kiezen

Als de beste locaties binnen de zoekcirkels zijn gekozen, maken Enexis en de gemeente werkafspraken over de uitvoering. Een van de belangrijkste kwesties hierin is het eigendom van de grond. Gemeente en Enexis hebben voor bestaande locaties afspraken gemaakt over grondverkoop en zakelijk recht. Deze afspraken dienen als basis voor de op te

stellen samenwerkingsovereenkomst. Enexis wil bij voorkeur eigenaar worden van de grond waar de transformatorhuisjes komen te staan. Dat geeft hen volledige zeggenschap over de locatie en hun eigendom. 'Maar er speelt ook het belang van de openbare ruimte,' legt Pluim uit. 'Als we de grond verkopen, verliezen we die grip en kunnen we in de toekomst minder flexibel inspelen op veranderingen in de openbare ruimte. Dus we kijken per locatie wat er volgens ons mogelijk is.'

In sommige gevallen kan de ondergrond verkocht worden, maar in andere gevallen wil Deventer met Enexis komen tot het zogeheten 'vestigen van een zakelijk recht'. Dit betekent dat de netbeheerder de trafo's kan plaatsen en beheren en dat deze juridisch voldoende beschermd is, maar dat de gemeente juridisch eigenaar blijft van de ondergrond. Hierdoor blijft er ruimte om in de toekomst - onder voorwaarden - aanpassingen te doen in de openbare ruimte.

Naast de afspraken over de juridische positie worden ook allerlei procesafspraken gemaakt. Wie regelt welke vergunningen? Hoe verloopt de communicatie met bewoners? Hoe worden de trafo's uiteindelijk ingepast in de openbare ruimte? Pluim vertelt: 'We hebben geleerd dat je dit soort afspraken beter aan de voorkant kunt maken, zodat je later niet voor verrassingen komt te staan.' Hij voegt daaraan toe: 'Over het algemeen heeft Enexis hier al goed over nagedacht. Ze proberen tot generieke afspraken te komen met gemeenten.'

Uitvoering en fasering

Daarna heb je te maken met de uitvoering van de plannen en de fasering. Eenmaal op papier is het nog steeds een flinke opgave om de 350 trafohuisjes daadwerkelijk in de wijken te krijgen, vertelt Pluim. Daarom wordt de uitvoering zoveel mogelijk op een slimme manier gepland. 'De planning van Enexis wordt leidend,' zegt Pluim. 'Er wordt gekeken naar de ondergrondse complexiteit per buurt. In gebieden waar

de ondergrond vol ligt met kabels en leidingen, zijn extra voorbereidingen nodig', vult Nijmeijer aan. Als een wijk vol ligt, kost het meer tijd om een geschikte plek te vinden en moet er misschien eerst ruimte worden gecreëerd. Nijmeijer: 'Daarom beginnen we in de meest complexe gebieden vroegtijdig met de voorbereidingen, ook als de daadwerkelijke plaatsing pas later plaatsvindt.'

Waar mogelijk wordt de uitvoering afgestemd op andere gemeentelijke projecten. Dus als er een groot onderhoud aan wegen of riolering op de planning staat, dan wordt gekeken of de trafo's in datzelfde tijdvak kunnen worden geplaatst. Dat is ook om overlast voor bewoners te minimaliseren. 'Het tempo van de netverzwaring ligt hoog,' zegt Pluim. 'Het is dan ook een illusie om te denken dat een combinatie van werken op veel plekken mogelijk is. Maar door de uitvoering slim te plannen, voorkomen we dat de stad maandenlang open ligt.' ►

De aanpak in Deventer is nieuw maar zeker niet uniek. Veel meer gemeenten zijn hiermee aan de slag. De Deventer aanpak wordt continu geëvalueerd. Om te testen of het proces goed werkt, zijn twee buurten geselecteerd waarin de eerste trafo's volgens deze methode worden geplaatst. 'De ervaring die we hiermee op willen doen is essentieel,' zegt Bosman. 'We kijken op deze twee locaties hoe de samenwerking met Enexis in de praktijk uitpakt. Zijn de afspraken werkbaar? Kunnen we sneller schakelen? Moeten bepaalde afwegingen anders?'

Monitoring en werkwijze bijstellen

Door nauwkeurig te monitoren, kan de werkwijze worden bijgesteld voordat de volledige uitrol plaatsvindt. Dit voorkomt dat fouten zich herhalen en zorgt ervoor dat de samenwerking soepeler verloopt naarmate het project vordert. 'We werken eigenlijk binnen het proces *Buurtaanpak* van Enexis,' legt Pluim uit. 'We werken toe naar een samenwerkingsovereenkomst. In de gesprekken en in de buurten waar we aan de slag gaan, proberen we elkaar en elkaars werkwijzen te begrijpen en verkennen we samen hoe we kunnen versnellen en tegelijkertijd kunnen zorgen voor een goede ruimtelijke kwaliteit. Dit vraagt aanpassingen aan processen en werkwijzen in beide organisaties.'

Met deze aanpak hoort de gemeente Deventer bij de groep koplopers. 'We zien dat andere gemeenten hier veel belangstelling voor hebben, want iedereen worstelt met dezelfde vragen,' merkt Pluim. Gemeenten weten elkaar via netwerkverbanden als CROW Essit prima te vinden, is zijn ervaring. 'Ook wij hebben handig gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van andere gemeenten die voorop lopen. Denk aan gemeenten als Leiden, Eindhoven en Rotterdam. Je hebt elkaar nodig om tot die slimme aanpak te komen.' ■

Lessen uit dit praktijkvoorbeeld:

- Zorg voor duidelijke kaders en beleid rondom werken in de ondergrond.
- Neem de tijd om de werkwijze van de andere partij te leren kennen.
- Leg de samenwerking en procesafspraken vast.
- Evalueer de samenwerking doorlopend.
- Zorg voor een langetermijnplanning van de ruimte om integrale afwegingen te maken.
- Zorg dat de data - essentieel voor de juiste afwegingen - compleet en actueel zijn en dat alle partijen beschikken over dezelfde data.

CROW Essit: praktijkvoorbeelden helpen ons verder

CROW Essit is het netwerk waar decentrale overheden, Rijkswaterstaat, uitvoerders en adviesbureaus hun kennis en inzichten met elkaar delen en vertalen naar de dagelijkse beheerpraktijk. Er staan grote maatschappelijke opgaven op de agenda van professionals in de fysieke leefomgeving. We hebben nog lang niet overal een goed antwoord op of een uitgekristalliseerde werkwijze voor. Gelukkig zien we wel heel veel goede voorbeelden en initiatieven, van waaruit we met elkaar kunnen leren en doorontwikkelen. Het netwerk CROW Essit publiceert een interviewserie met praktijkvoorbeelden, als vertrekpunt voor het goede gesprek. Zo helpen we elkaar verder in de uitvoering van ons werk. Wil je meer weten over CROW Essit of partner worden? www.essit.nl

